
Gegronde beplanning kan misbruik van mag in beplanning stop

JJ (Das) Steyn
Navorsingsgenoot
Departement Stads- en Streekbeplanning
Universiteit van die Vrystaat
dassteyn@gmail.com

Opsomming

Deur die geskiedenis word beplanners gekonfronteer met die verskillende manifestasies van mag. In totalitêre state of vryemarkmonopolieë en ander soorte “ryke” waar mag eksklusief is, is dit moeilik om universele beplanningsdoelwitte gebaseer op gesonde verstand beplanning, te bereik.

Hierdie artikel gee ’n alternatiewe benadering vir die mens en die samelewing om mag te ontwikkel en te gebruik soos wat dit nodig is vir elke samelewing. Hier word ’n Nederlandse akademikus, prof. H.M. Goudappel se urbanistiek-konsep gebruik om aan te toon hoe ideologiese, teoretiese en praktiese kwessies rakende mag ontleed kan word.

Die artikel bepleit soewereiniteit in eie kring as ’n strukturele beginsel vir beplanning en die samelewing. Sonder soewereiniteit in eie kring is die mag se gesag onbeperk oor mense, hul lewens, hul regte, hul gewete, hul godsdienstige geloof en hul beplande omgewing.

Gesonde verstand is nodig om die verskillende vorme waarin mag in die Westerse beplanningsomgewing manifesteer, te konfronteer. Beplanners het die nodige mag om die sosiale agenda vir alle gemeenskappe te herontwerp om ’n sinvolle lewe na eie keuse te leef en nie een van hierdie wêreldwye oplossings wat veronderstel is om alle probleme vir alle kulture en gemeenskappe op te los nie.

Deur te aanvaar dat daar norme vir die menslike samelewing en natuurwette bestaan, kan 'n bewuste keuse gemaak word om die sosiale proses in die gemeenskappe in 'n spesifieke rigting te stuur.

Abstract

Through history planners is and was confronted by the different manifestations of power. In totalitarian states or free market monopolies and other types of "empires" where power are exclusive, universal planning goals based on sound planning sense are difficult to achieve.

This paper will give an alternative approach for man and society to develop and use power as is seen fit for each society. Using a Dutch academic, prof. H.M. Goudappel's urbanistic concept to show how ideological, theoretical and practical issues concerning power could be dissected.

This paper advocates sphere sovereignty as a structural principle in planning and society. Without sphere sovereignty the power's authority might be unrestricted over people, their lives, their rights, their conscience, their religious believes and their planned environment.

Sound sense are necessary to confront the different forms in which power manifest in the Western planning environment. Planners have the power needed to reinvent the social agenda for all communities to live a meaningful life of their choice and not of one of these global solutions that is supposed to solve all problems for all cultures and communities.

By accepting that there are set norms for human society and laws for nature, a conscious choice can be made for promoting the social process in communities in a specific direction.

Slutelwoorde

beplanning, mag, urbanistiek, waardes.

Keywords

planning, power, urbanistics, values.

1. Inleiding

Beplanners word deur die geskiedenis gekonfronteer met die verskillende manifestasies van mag, soos politieke-, finansiële-, sosiale-, tegnologiese- en inligtingsgebaseerde magsvorme. In totalitêre state, monopolieë en ander soorte “ryke” waar mag eksklusief is, is dit moeilik om universele beplanningsdoelwitte gebaseer op ’n gesonde beplanningsgevoel te bereik.

Teoretici het verskillende maniere om die werklikheid te ontleed, net soos ’n appel op verskillende maniere gehalveer kan word. As ’n horisontale snit deur ’n appel en ook ’n vertikale snit gemaak word, laat elke sny mens met twee appelhelte, maar die helte sal anders lyk. Net so kan verskillende teoretiese weergawes van wat in die beplanning gebeur verskillende waarhede aanspreek, maar elkeen sal slegs ’n deel van die waarheid bevat.

Hierdie stuk sal een soort lig op stedelike beplanning werp (wat kortweg bloot “beplanning” genoem word), terwyl ander studies ander aspekte oor dieselfde onderwerp sal uitlig. In werklikheid is daar duisende definisies van beplanning, maar vir die doeleindes van hierdie studie sal beplanning as ’n toegepaste wetenskap beskou word (Shäfers, 1973 in Steyn, 1989:69) omdat beplanning, soos filosofie, die hele samelewing omhels.

Volgens Klosterman (1978:37) is moderne stadsbeplanning in die VSA en Brittanje gevorm deur twee belangrike intellektuele tradisies uit die vorige era, naamlik die rasonele tradisie en die reformistiese tradisie.

In die rasonele tradisie word beplanning gesien as die toepassing van wetenskaplike metodes op die bevindinge van sosiale aspekte. Met hierdie vertrekpunt is die beplanner se rol dié van ’n tegnikus wat net die plan opstel. Besluite oor wat in die openbare belang kan wees, moet aan politici oorgelaat word (Glass, 1973:51-53). Hierdie groep beplanners wil net hul werk doen en hulle weier om betrokke te raak by die politiek van die dag.

Die reformistiese tradisie vereis dat die beplanner gebonde moet wees aan voortdurende hervorming om te verseker dat enige voorstelle die belange van die algemene publiek tot die uiterste bevorder. Amerikaanse beplanners het baie minder vertroue in politici en wou self besluitnemingsprosesse beïnvloed (Davidoff, 1965; Arnstein, 1969). Beplanning is nie meer as waardevry beskou nie. Die neo-Marxistiese argumente van geleerdes soos Harvey, Castells en Lefebvre het ook baie druk op die beplanningsteorie uitgeoefen. Daar moet gelet word op die feit dat hervorming heeltemal iets anders is as rewolusie. By hervorming word die huidige situasie verbeter of aangepas en daar is geen breuk met die verlede soos by ’n rewolusie nie.

Hierdie studie fokus op die reformistiese tradisie wat vereis dat die beplanner gebonde is aan voortdurende hervorming en ook daaraan gebonde is om te verseker dat sy voorstelle die beste belange van sy kliënt, die algemene publiek en die omgewing bevorder. Beter insig is slegs verkrygbaar as akademiese bespreking oor hierdie aangeleenthede gevoer word. Dit is hoe verbetering (reformasie) plaasvind. Dit is dus nie bedoel om die finale sê oor beplanning te wees nie, maar eerder as die begin van 'n toekomstige bespreking wat deur toekomstige geslagte voortdurend verbreed en verbeter moet word

2. Metodologie

Goudappel (1985) het die urbanistiek-konsep ontwikkel as 'n stelselmatige inventaris en klassifikasie van die elemente wat ons aktiewe ingrype deur fisiese beplanning reguleer en as 'n instrument om die patrone in die verhouding van die mens met sy omgewing te verstaan. In wese beoog die urbanistiek dan om die raamwerke van refleksie (denke) met dié van aksie saam te voeg deur begrip te gee van die verskillende interaksies wat bestaan (Steyn, 1989:10-25). Goudappel (1985:180) onderskei in sy urbanistiekkonsep tussen drie vlakke van denke, wat kan help om te verstaan wat die verband tussen waardes, teorie en praktyk is, naamlik:

- die ideostruktuur wat handel oor die ideale en waardes wat menslike aktiwiteite rig,
- die superstruktuur – teoretisering en organisatoriese denke,
- die infrastruktuur – die fisiese voorkoms van dinge en verskynsels

Die INFRASTRUKTUUR-vlak is die mees basiese vlak wat oor die fisiese voorkoms van dinge en gebeure handel. In die geval van beplanning kan dit beskou word as 'n ingeboude artefak in die omgewing. Die SUPERSTRUKTUUR-vlak is 'n meer gevorderde stap, waarin die organisering en funksionering van die infrastruktuur oorweeg word. Die IDEOSTRUKTUUR-vlak is die een waarin die dieper agtergronde op filosofiese, ideologiese en religieuse vlakke ondersoek word (Goudappel, 1985:180).

Hierdie drie vlakke kan ook gesien word as die beantwoording van die vrae 'Wat?' (infrastruktuur), 'Hoe?' (superstruktuur) en 'Waarom?' (ideostruktuur) (Steyn, 2011:2) en is veral nuttig in die klassifikasie van beplanningskwessies (prakties, teoreties en ideologies).

Die doel van hierdie studie is om aan te toon dat waardes die basis vorm van verskillende politieke benaderings en beloftes om die samelewingsprobleme op te los. Mense dink hulle het mag as gevolg van 'n demokratiese stelsel waar hul stemme tel in die politiek en hulle geld in die sakewêreld. Uit hierdie artikel sal aangetoon word dat nóg kapitalisme nóg kommunisme die beplanningsprobleme van hierdie wêreld sal oplos. Beplanners moet gegronde beplanning (gesonde verstand) gebruik. In die Westerse wêreld kon dit slegs bereik word deur die beoefening van die beroepsbeplanning vanuit 'n Christelike perspektief.

3. Beredenering

J.H. van den Berg (1977:7) onderskei twee geestesomwentelinge wat die Westerse geskiedenis in drie tydvakke verdeel. Die eerste omwenteling vind kort voor 1700 en die tweede omstreeks 1900 plaas.

- Die eerste tydvak is die van vóór 1700 wat deur geloof in God gekenmerk is. Destyds is algemeen aanvaar dat alle mag deur God gegee is met die teokrasie as regeringswyse (Van den Berg, 1977:150).
- Die tweede tydvak strek van ±1700 tot ±1900 en dit word gekenmerk deur die mens wat op rasionele wyse die natuurwetenskappe beoefen, maar alles in die geesteswetenskappe ook só wil bedryf. In hierdie tydvak van die wetenskap word die parlementêre demokrasie as die ideale staatsvorm geag.
- Die derde tydvak ±1900 is dié van die politiek waar oor alles gepraat word en alles relatief is. Van den Berg (1977:157) noem hierdie staatsvorm “psithokrasie” wat afkomstig is van die Griekse woord “*psythos*” wat volgens hom “orbabbeling” beteken oftewel die heerskappy van die babbelaars in die tyd van demokratisering waar die mening van die medemens die maatstaf is. In wetenskaplike terme val dit saam met die post-modernisme.

Al drie hierdie geestesstrominge is vandag nog in die samelewing teenwoordig omdat mense aan verskillende waarhede vashou.

4. Die Rol van Waardes

Toe Dorothy, die hoofkarakter in *The Wonderful Wizard of Oz* (Baum, 1900), saam met haar drie vriende – die Voëlverskrikker, die Blik-Houtkapper en die Lafhartige Leeu – by die poorte van die Wonderlike Stad van Smaragde aankom, moes hulle vir die duur van hul verblyf in die stad elk 'n groen bril dra en hulle het dus alles in die Smarag-stad groen gevind. Dit word bevestig deur Rapoport (1977:40) se werk in die verstaan van die filters (bril) wat mense gebruik om na die lewe te kyk (figuur 1). Mense word dus beïnvloed deur hul ouers, hul opvoeding en hul kultuur om 'n sekere wêreldbeskouing te hê. Hierdie waardestelsel is hulle 'bril' soos dié van Dorothy en haar vriendinne. Alle denke word dus beïnvloed deur waardes.

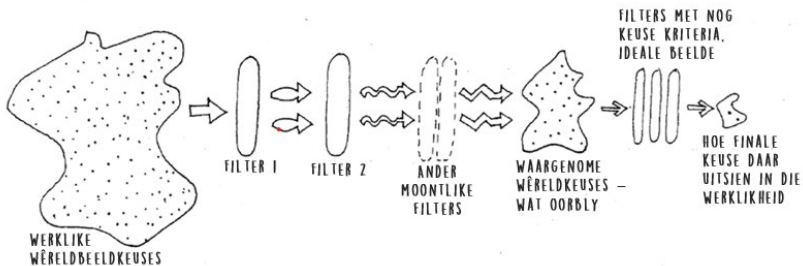

Fig. 1 Die Wêreld gesien deur filters (Rapoport, 1977:40)

Elke filosofie of wêreldbeskouing handel oor die betekenis van die lewe, die mens en sy samelewing sowel as sy verhouding met die omgewing. Hierdie kwessies is verwant aan mekaar, aangesien dit die produk is van 'n ideologiese siening. Vier filosofies-antropologiese hoofstroom-benaderings word in die Weste aangetref, naamlik:

- 'n Christelike mensbeskouing waar die plek van die mens tussen lewende wesens bepaal word deur sy verhouding met God;
- 'n Idealistiese rasionalistiese siening van die mens, waar die uniekheid van die mens geleë is in sy redelikheid en sy intellek;
- Die naturalistiese siening van die mens waar die mens deel is van die natuur (en niks besonder nie);
- Die Marxistiese siening van die mens wat 'n gevangene is in die klassestryd oor produksie- en arbeidsgeskille, en waar arbeid en vryheid 'n voorvereiste is om waarlik menslik te wees (Nijkamp, 1980a:12).

In ons moderne wêreld kan twee ekstreme sienings oor hoe 'n samelewing bestuur moet word en wat mag is, gedemonstreer word op 'n kontinuum wat strek van totale vryheid tot absolute beheer (figuur 2).

Beide kapitalisme en kommunisme is kinders van die humanisme, waar die mens as individu of as groep die maatstaf is vir wat reg of verkeerd is. Christene glo dat alle mag van God is; die mens is slegs 'n rentmeester wat nie absolute mag het nie, maar volgens God se wette moet regeer. Christene aanvaar soos aanhangers van die meeste ander gelowe dat die keuse nie vir die een of die ander van die uiterstes is nie, aangesien die maatstaf vir wat reg of verkeerd is, iets anders as die mens is.

	TOTALE VRYHEID	_____	ABSOLUTE BEHEER
Gevolg:	CHAOS		DIKTATUUR
	KAPITALISME		KOMMUNISME
	(in teorie)		(USSR-styl)
	Individualisme		Kommunalisme

Fig. 2. Kontinuum van mag. (Steyn, 2015:173)

Volgens Hall (1988:340) het die meeste beplanningspraktisyns weinig belangstelling in filosofiese benaderings en hulle het daarom min bygedra tot die filosofiese denke – *“Whether baffled or bored by the increasingly scholastic character of the academic debate, they (the practitioners) lapsed into an increasingly untheoretical, unreflective, pragmatic, even visceral style of planning”* terwyl die marxistiese teoretici *“mostly academic spectators taking grandstand seats”* op die gebied van beplanningspraktyk was (Hall, 1988:340). Allmendinger (2009:105) merk dat *“Neo-liberal theory has been highly influential in planning and other areas of state activity over the past three decades.”* Hierdie sogenaamde nuwe liberale teorie was 'n kombinasie van liberalisme (vrye mark) en konserwatisme. Waar *“liberalism stresses the individual, freedom of choice, market security and minimal government, while conservatism emphasizes strong government, social authoritarianism, disciplined society, hierarchy and subordination”* (Allmendinger 2009:105).

Bond (2004) wys in sy boek *Talking Left, Walking Right* dat die Suid-Afrikaanse bestuurstyl in lyn is met die neoliberaler denkwysse. Dus het die politici (babbelaars) en die vryemarkkapitaliste (miljardêrs) dieselfde oplossing vir Suid-Afrika se probleme, te wete 'n hoë groeitempo wat die rykes in staat stel om geld te verdien en in ruil daarvoor werk sal skep wat armoede sal uitwis.

5. Moderne Miljardêrs:¹ 'n nuwe spesie kapitaliste

Die kapitalisme, volgens Adam Smith in sy *The Wealth of Nations* (1776), is gebaseer op die aanname dat geen deelnemer in 'n mededingende vrye mark in die posisie is om die mark te oorheers nie. Die eiebelang van die markspelers sal unieke omstandighede lewer om die totale nut van die samelewing te maksimaliseer. Ongelukkig beïnvloed eksternaliteite die markte, as gevolg van onvolmaakte inligting of onvolmaakte risikomarkte of eksternaliteite in die omgewing.

Kapitalisme het 'n groot aantal miljoenêrs opgelewer en later 'n aantal miljardêrs wat eiendom en besighede in hul land van herkoms besit. Dit het later ontwikkel tot internasionale kapitalisme waar multinasionale ondernemings markte begin oorheers het. In die 1980's het dit egter verander as 'n nuwe soort miljardêr, die oligarge wat geen aandeelhouers of verbintenis met land van herkoms het nie en is "*internationalized beyond any nation state's wildest dreams*" is (Armstrong, 2010:230). These people "... *reshaped public discourse ... through well-funded think-tanks and media empires, as well as increasing influence within universi-ties*" (McQuaig & Brooks, 2013:96).

China is verander van 'n land wat teen kapitalisme gekant is tot 'n land wat eiendomsreg, winste en vryemarkkompetisie omarm. Kapitalisme en kommunisme het geen betekenis in die wêreld van die superrykes nie. Demokrasie of diktatorskap is ook nie 'n belemmering vir hierdie nuwe globale oligarge nie. Hulle gebruik die babbelaars as 'n front om hulle vuil werk te doen, maar ook om hulle te beskerm. Oxfam (2016) het die volgende bereken:

- In 2015 het net 62 individue dieselfde rykdom as 3,6 miljard mense gehad – die onderste helfte van die mensdom;
- Hierdie syfer is minder as 2010 se 388 individue;
- Die rykdom van die rykste 62 mense het in die vyf jaar sedert 2010 met 44% gestyg – dit is 'n toename van meer as 'n halwe biljoen dollar (\$542 miljard) tot \$1,76 biljoen.

In 2017 het Oxfam bereken dat die getal nou gedaal het tot net agt (8) wat dieselfde rykdom as die helfte van die wêreldbevolking besit (Oxfam, 2017; Van Niekerk, 2017). Die rykes word ryker en die armes word armer (selfs in die Westerse wêreld).

---

1 In Afrikaans het 'n miljoen ses nulle (Engels million), 'n miljard het nege nulle (Engels Billion) en 'n biljoen het twaalf nulle (Engels Trillion).

In die VSA het die advokaatskap- of voorspraakgroep Young Invincibles 'n verslag uitgereik wat die “*significant generational declines in financial security between the Millennial and Baby Boomer generations*” aantoon (Lopez, 2017). Die groep het jong volwassenes van 25 tot 34 jaar oud in 1989 vergelyk met dié van dieselfde ouderdom in 2013. Ná aanpassing vir inflasie het ontleders bevind dat die mediaaninkomste vir jong mense met \$10 000 gedaal het, van \$50 910 in 1989 tot \$40 581 in 2013. In 1989 het Boomers 'n netto welvaart van \$25 035 gehad, twee keer meer as die Millennials se \$10 900 in 2013 (Lopez, 2017).

6. Die Babbelaars: Metabletika die teorie van verandering

In sy boek *Metabletica* (1974) oor die teorie van verandering beskryf J.H. van den Berg verandering as 'n proses waar mense 'n nuwe idee aanvanklik verwerp, daarna daarvoor wonder en uiteindelik wêreldwyd aanvaar word. 'n Nuwe idee sal eers floreer as die tyd ryp is, aangesien dit filosofiese aanvaarding benodig, maar ook die nodige tegnologie om dit te kan ontwikkel. Die konsepte ontwikkeling en volhoubaarheid het albei deur hierdie proses van aanvaarding gegaan en is vandag die gonswoorde in 'n polities korrekte wêreld.

Hierdie proses van verandering vind nie plaas in 'n lugleegte nie, maar word beïnvloed deur die gees van 'n spesifieke era. Die era voor 1700 is gekenmerk deur 'n geloof in God en 'n algemene aanvaarding dat alle mag van God kom en dat die regeringvorm 'n teokrasie was (Van den Berg 1977:150). Ná die eerste rewolusie van 1700 volg die era van die natuurwetenskap, waar rasionaliteit die dryfkrag agter alle denke was. Die mens het selfs geprobeer om hierdie benadering tot die natuurwetenskap in die geesteswetenskappe te gebruik. In hierdie era was die ideale parlementêre vorm 'n demokrasie. Ná die tweede rewolusie het ons 'n era betree waar alles politiek was en daarvoor gepraat moes word, terwyl die mening van die meerderheid die maatstaf was. In hierdie era was die vorm van die staat die psitho-demokrasie van die Griekse woord *psytho* wat “babbel” beteken (Van den Berg, 1977:157). In hierdie tyd van die babbelaars is die mening van die mens gevorm deur die polities korrekte denkwyses en nie deur die sedes of wetenskap nie. Die moderne mens word gemanipuleer deur die media, die politici, professionele adviseurs en selfs akademici wat dink dat hulle objektief is.

Nijkamp en Nijkamp-van Doorn (1978) voer aan dat die moderne mens se visie van die wêreld tot die graf deur die media (veral televisie) gemanipuleer

word en dit benadeel sy oordeel. Die volgende aanhaling van Kelemen (2001:169) bevestig dit: *“The TV set a salesman permanently assigned to one house, and often two or three salesmen working different rooms. The task of those who program television is to capture the public’s attention and to hold it long enough to advertise a product.”* Verder “What the advertiser needs to know is not what is right about the product but what is wrong with the buyer” (Kelemen, 2001: 170).

Vance Packard het reeds in 1957 in sy boeke *The Hidden Persuaders* (1957) en *The Wastemakers* (1960) gewys hoe Amerikaners soos met ’n stormloop die winkels oorspoel het, gedryf deur ’n orkaan van advertensies om selfs nuttelose goedere te koop. In ’n groot mate is die moderne mens materialisties gedrewe en individueel georiënteerd met min nadenke oor die gevolge van sy gedrag.

Alhoewel alle mense in iets glo, is daar maar min wat dit beoefen. Hoe hanteer Christene of aanhangers van ander gelowe die neo-Marxistiese sosiale geregtigheid? Mense laat eerder op radio of TV se praatprogramme toe dat die politici en ander mense, insluitend akademici wat goed is met praat, die dinkwerk doen. Hulle konfronteer nie hierdie babbelaars met die vrae wat deur Flyvbjerg gestel is nie: *“Who gains and who loses by which mechanism of power? Is the development desirable? What should be done?”* (Flyvbjerg 2002:356).

In 2020 met die Black Lives Matter (BLM) het ’n ander aspek van hierdie babbelaars na vore gekom naamlik die kapitulasie van die samelewing voor die eise van die gepeupel. Fishman (2020) vind dat *“... in an age of globalization, rapid communication, and – until recently – easy travel. Therefore, we must understand how recent developments in one country can influence the domestic politics of another. ... (it) reflects the increasing influence of the social media upon the dominant environment of political thought and action.”* Dit sluit aan by Orwell se waarskuwing teen die gevaar van totalitêre denke, *“To be corrupted by totalitarianism one does not have to live in a totalitarian country. The mere prevalence of certain ideas can spread a kind of poison that makes one subject after another impossible for literary purposes. Wherever there is an enforced orthodoxy – or even two orthodoxies as often happens – good writing stops”* (Orwell & Angus, 1970:90).

7. Gebruik van Goudappel se konsep vir armoede

Armoede is een van die grootste probleme waarmee Suid-Afrika te kampe het en die beplanner moet 'n idee hê hoe om dit aan te pak. In beide gevalle kan die drie vraagwoorde uit die urbanistiek, naamlik WAT, HOE en WAAROM, gebruik word om 'n begrip te kry van die probleem waarmee daar te kampe is.

WAT is armoede? Die Cambridge Advanced Learner's Dictionary definieer dit as *"the condition to be extremely poor"* of *"the lack of something or when the quality of something is extremely low"* (Walter, 2008:1108). In 'n sekere sin is hierdie definisies vaag in soverre dit waarde, kultuur en plek betref. In kapitalistiese terme word armoede in monetêre terme gemeet. Vanuit 'n sosialistiese oogpunt, *"each person has to have an equal right to the most extensive basic liberty compatible with an equal liberty for others"* (Klosterman, 1978:43). Dit beteken dat daar in 'n wêreld met 'n groeiende bevolking meer druk op die omgewing geplaas word wat die 'goedere' moet verskaf vir die gebruik van die mense. Min mense dink daaraan om op 'n volhoubare manier te leef, terwyl die meeste saamstem dat die samelewing moet toesien dat die omgewing nie verwoes word nie. Sulke vernietiging word meestal gedryf deur die mens se strewe om 'n beter lewenstandaard te bereik, veral in materialistiese terme.

'n Persoon met gesonde verstand vra die vraag: "Wanneer is iemand ryk?" en die antwoord is baie eenvoudig – "as iemand genoeg het". Die probleem in die moderne samelewing is natuurlik: Hoeveel is genoeg? Jane Jacobs (2004:114) waarsku in haar *Dark Age Ahead* oor 'n kulturele doodloopstraat as *"greed becomes culturally admired as competence, and false or unrealistic promises as cleverness"*.

HOE moet armoede aangespreek word? In die kapitalistiese wêreld gaan dit om die ekonomie deur die privaatsektor of publiek-private vennootskappe te laat groei (Jacobs, 2004:114). Die oplossing is van bo af en kom van die IMF, die Wêreldbank en ander elite groepe (Bond, 2006:136). Vanuit 'n sosialistiese oogpunt moet die regering deur middel van planne soos die NEPAD (Bond, 2004:224) of die Nasionale Ontwikkelingsplan (Terreblanche, 2014:149-156) voorsien. Uit 'n radikale oogpunt behoort dit 'n voetsoolvlak-beweging te wees (Bond, 2006:136). Almal vertrou op 'n soort mag om die wêreld te verander. Aan die een kant sal die mark die probleem oplos en andersyds sal mense deur politieke mag daarin slaag. 'n Persoon met

gesonde verstand sal weet dat enige ideologie wat persoonlike verantwoordelikheid wegneem, lei tot 'n dogma van gelykheid. Gelykheid moet handel oor die beginsel dat alle mense gelyk behandel moet word, eerder as om alles en elke persoon gelyk te maak. Dit is dus nie verbasend nie dat Onyeani (2000) in sy boek, *Capitalist Nigger*, waarsku dat suksesvolle gemeenskappe verantwoordelikheid aanvaar vir hul eie toestand terwyl onsuksesvolle mense ander blameer.

HOEKOM is daar armoede? Kapitaliste, volgens Worstall (2015) in *It's Not Capitalism That Causes Poverty, It's the Lack of It*, argumenteer "*that poor places are characterized by the absence of capitalist firms and by self-employment: these are small peasants and farmers or owners of small shops. In these settings, there are no wages, there's no employment relationship. There are no pensions. There is no unemployment insurance. The trappings of a capitalist labor market do not exist.*" Die gebrek aan markte en indiensneming is dus die oorsaak van armoede. Die sosialiste (SPGB, 2016) daarenteen het gevind dat "*What is required is not a reform of this system ..., but its abolition and its replacement by one in which the Earth's resources become the common heritage of all humanity. Only on this basis can these resources be mobilized to eradicate world poverty and ensure a decent life for every man, woman and child on the planet.*" Bond (2006:xiii) het bevind dat Afrika arm gehou word omdat "*Looting is a system driven from capitalist institutions in Washington, London and other Northern centers and is accommodated by junior partners across the Third World, including African capitals, especially Pretoria.*"

Volgens Rist (1997) streef die Weste na 'n ideaal van ontwikkeling. Almal dink dat die toekoms meer van alles vir die mensdom moet bring en dat dit voortdurend beter moet word. Die groei in persoonlike welvaart moet toeneem en die bruto binnelandse produksie van enige land moet eindeloos uitbrei. So sal die moderne mens geluk en tevredenheid vind deur steeds toenemende materiële rykdom te bewerkstellig. Dit is 'n illusie en mense met 'n gesonde verstand is bewus dat aardverwarming en die uitputting van hulpbronne 'n werklikheid is. In baie lande neem longsiektes op plaaslike vlak toe weens lug-besoedeling. Mense sien dat hierdie dinge gebeur, maar daar word min daaraan gedoen. In werklikheid is die omgewing en armoede twee gebiede waarin nog geld verdien kan word deur die naïwiteit van mense uit te buit. Sodra elke mens besef dat volhoubaarheid by sy eie leefwyse begin, is daar hoop dat die omgewingskwessies aangespreek sal word. Dus kan mense in 'n afgeleë landelike gehuggie voldoende aardse besittings hê en 'n sinvolle lewe geniet, maar sou volgens Westerse standaarde as 'n primitiewe leefstyl beskou word. Dit is nie nodig om 'n selfoon, 'n televisiestel en baie

verbruikersgoedere te hê om gelukkig te wees en 'n sinvolle lewe te lei nie.

8. Beperking van mag deur soewereiniteit in eie kring

Oor die vraag wie die probleem van armoede moet hanteer, verskil die twee genoemde benaderings. Vir die kapitaliste sal die mark dinge regstel, terwyl vir die kommuniste die regering dit moet doen. Die voorsiening van behuising kan as voorbeeld gesien word. Vanuit 'n kapitalistiese oogpunt sal die mark behuising volgens behoefte lewer, maar vanuit 'n sosialistiese oogpunt het 'n persoon die reg op behuising en die regering moet daarin voorsien. 'n Uitgesproke kommunis soos Hans Blumenfeld (1979:84), wat in die dertigerjare die hoofstadsbeplanner van Moskou was, het geskryf dat mense nie behuising nodig het om armoede op te los nie – hulle het werk nodig. Dan kan hulle die probleem aanpak volgens hulle voorkeure. Die idee dat een soort gesag, of dit nou die private sektor of die regering is, alle probleme kan oplos, plaas te veel mag in die hande van so 'n liggaam of afdeling in die samelewing. Gesonde verstand soos die van Blumenfeld moet gevolg word.

Die gesag van enige enkele magsvorm moet beperk word om nie oor elke sfeer in die samelewing te probeer regeer nie. Hier kan die Calvinistiese beginsel van soewereiniteit in eie kring die probleem oplos (Kalsbeek, 1970:89). Volgens die beginsel word die gesagsfeer van samelewingstruktuurbeginself beperk omdat geen hoogste gesag op aarde mag bestaan nie (Van Riessen, 1973:88). Kuyper het dit soos volg gestel “*Sonder soewereiniteit in eie kring is die staatsmag onbepaald gebiedend; beskik dit oor persone, oor hul lewens, hul regte, oor hul gewete en selfs oor hul geloof*” (Kalsbeek, 1970:89). 'n Goeie voorbeeld is kinders: aan wie behoort hulle en wie moet besluit wat en hoe hulle geleer moet word: is dit die staat, die skool, die kerk, die bure of die ouers?

9. Riglyne vir normatief gesonde beplanning

Die geskiedenis van die kultuur is die geskiedenis van die mens en dit kan nie van 'n metahistoriese vraag geskei word of deur die wetenskap verklaar word nie. Ellul (1977:180) gaan selfs so ver as om te sê dat die stad die somtotaal van die mens se werk uitbeeld. Vir die Christen word dit verklaar deur die bekendmaking van die skepping, die oorsprong van die mensdom (Dooyeweerd, 1953:264).

Volgens Dooyeweerd (1953:262) is die ontwikkeling van kultuur en die verspreiding van die mensdom oor die aarde in verskillende kultuurgroepe 'n taak van die mensdom. Binne sy unieke kulturele konteks moet die mens die voorwaardes skep vir lewensvatbaarheid waaronder die mens sy daaglikse taak kan vervul.

Nijkamp en Douma (1974:104) kwalifiseer leefbaarheid deur die betekenis van menslike bestaan, die bestuur van die mens en die positiewe genot van die skepping. 'n Goeie omgewing moet dus:

- die diversiteit in die samelewing weerspieël,
- die moontlikheid skep om goeie sosiale verhoudings te ontwikkel en te handhaaf,
- nie die mens van die natuur te vervreem nie
- en individuele asook sosiale ontwikkeling van die samelewing te bevorder.

Vir Van Riessen (1973:337-356) is die toets vir die vorming van die samelewing die vestiging van blywende georganiseerde gemeenskappe in 'n samelewing tussen aktiewe, vrye en verantwoordelike mense.²

Die posisie van die mens in sy kulturele omgewing moet ook in ag geneem word. Aan die een kant moet die uniekheid van elke individu en sy verantwoordelikheid om keuses te maak, in ag geneem word. Aan die ander kant moet die fisiese karakter en die ontwikkeling van die moderne samelewing van sodanige aard wees dat dit tot 'n sinvolle bestaan kan lei. Die mens moet dus die basis vorm vir die omgewing wat dien as agtergrond vir 'n samhangende bestaan.

Die betekenisvolle totaliteit van die samelewing moet weerspieël word en die mens moet nie hiervan vervreem word deur sy mensgemaakte omgewing nie. Volgens Van Riessen (1973:355) toon 'n gesonde leefomgewing 'n harmonie in die verhouding van kunsmatig tot natuurlik.

Binne die beplanningsdenke moet besin word oor die oorsprong van ruimtelike beplanning. As beplanning daarop gerig is om die maatskappy te orden, beteken dit in orde stel, rangskik, leiding gee, of is dit programmeer, organiseer of beheer? Enige antwoord wat op die moontlikhede gegee kan word, maak aanspraak om te weet wat die oorsprong en doel van mens en ruimte is. Beantwoording dra dus 'n religieuse grondslag, want by implikasie word erken dat verantwoording gedoen moet word indien die doel nie

---

2 Die Britse TCPA (2019) poog om aan hierdie vereistes te voldoen in hul praktiese riglyne vir beplanners.

bereik word nie. Vir die Christen is die verantwoording teenoor God, vir die humanis is dit teenoor die mens (individu of groep) en vir die rasionalis is dit verantwoording doen teenoor die wetenskap.

By beplanning word 'n bewuste keuse vir die bevordering van die maatskaplike proses in 'n bepaalde rigting gemaak. Van Riessen (1973:210) maak die afleiding dat die dryfveer by beplanning die geloof is in die ideaal van gemeenskapvorming, menende dat die mens weet wat die ideale gemeenskap of tipe "utopia" is. Gemeenskap kan slegs bestaan as mense iets in gemeen het, waar die iets die sin van die samehang is (Van Riessen, 1973:15).

Hoe meer gedifferensieerd die samelewing is en hoe minder die samehang op religieuse vlak bestaan, hoe meer word na konformerings op 'n materialistiese basis gesoek. Die geloof in vooruitgang en mensgemaakte sekuriteit in 'n kommerlose wêreld (byvoorbeeld van die welvaartstaat) stimuleer die eie belang los van enige buitemenslike mag. Enersyds lei die narcisme tot 'n gevoel dat geluk net verkry kan word deur meer en nuwe ervarings te beleef. Andersyds lei dit tot nihilisme as eersgenoemde nie sin gee nie. Hierdie soeke het die mens gebring tot 'n vertrou dat die magte van wetenskap, tegniek en organisasie (ook beplanning) daartoe sou lei dat daar vir die mens beter ontspoelingsmoontlikhede en groter vryheid ontstaan.

Volgens Schuurman (1977:20) sal niemand ontken dat die moderne samelewing so kompleks geword het dat belangrike besluite oor die toekoms (ook toekomstige ruimtelike ordening) sonder wetenskaplike kennis en analise gemaak kan word nie. Hy kwalifiseer die stelling deur te sê dat in die beoefening van die wetenskap nie alleen wette neergelê word oor wat gedoen moet word nie, maar dat daar gepoog word om die mens se persoonlike en gesamentlike verantwoordelikheid te verhoog.

Nijkamp (1980b:84) onderskryf dit deur te verwys na 'n ontwikkelingsprogram wat bestaan uit idees gerig op die normatiewe verantwoordelike oriëntasie van die samelewing. As funksionele siening vir 'n Christelike benadering tot ruimtelike beplanning, moet beplanning voorwaardes skep, norme stel en die gees verryk (Nijkamp, 1980a:14-15). Ruimtelike beplanning moet daarop gemik wees om omstandighede te skep waarbinne die mens en sy sosiale verhoudings vryer en verantwoordelik tot 'n groter verskeidenheid kan ontwikkel. Dit beteken dan om nuwe innovasies (gebruike) toe te laat, solank dit binne die norme se grense bly. 'n Algemene aksie om norme te stel, moet gemeet word aan die mate waarin die vryheid van 'n medemens (of verhouding of aard) beïnvloed word deur 'n huidige gebruik, of 'n verandering in gebruik, van die ruimte. 'n Verkeerde gebruik veroorsaak 'n

oorlas in die kulturele omgewing en 'n plaag in die natuurlike omgewing, of dit lei tot besoedeling van die omgewing. Die voorwaardes vir 'n verandering in gebruik sal dan moet bewys dat geen besoedeling, plaag of omgewingsbesoedeling uit die voorgestelde aksie ontwikkel of kan ontwikkel nie. Dit is geesverrykend in die sin dat 'n ewewigtige samelewing gevorm word, waarin harmonie en regverdigheid weerspieël word. 'n Samelewing waarin verantwoordelikheid die sleutel tot ontwikkeling is. As so 'n beroep op individuele verantwoordelikheid geïgnoreer word of nie aanvaar word nie, sal die mens op kollektiewe verantwoordelikheid moet staatmaak om degenerasie reg te stel. Slegs dan mag die owerhede optree om ruimtelike gebruik op so 'n manier te reël dat betekenisvolle ontwikkeling wel kan plaasvind en dat die kwaad gestuit kan word. Hierdie regstellende proses moet as 'n tussentydse stap gesien word.

Dit moet nie die ordening sanksioneer nie, maar dit moet die chaos beheer en die voorwaardes skep vir regstelling (ook verantwoordelikheid). Die begrip van die verskillende vlakke van alle probleme wat beplanners hanteer deur middel van die verstedelikingskonsep sal die beplanner help om buite die kassie te dink en gesonde verstand te gebruik om tot 'n sinvolle gevolgtrekking te kom.

Samevattend moet beplanning daarop gemik wees om die omstandighede vir die mens en die samelewing te skep om:

- *“tot groter verantwoordelikheid geroep te voel en gelei te word,*
- *tot groter vryheid om na eie aard te ontwikkel en moontlikhede te soek en*
- *'n klimaat te laat ontstaan waarin die mens deur kreatiwiteit 'n ryke verskeidenheid van ruimtelike gebruike wat in harmonie verkeer, kan ontwikkel”* (Steyn, 2015:122).

Bibliografie

ALLMENDINGER, P. 2009. *Planning Theory* (2nd edn), New York, Palgrave Macmillan.

ARMSTRONG, S. 2010. *The Super-Rich shall Inherit the Earth*. London, Constable & Robin-sons Ltd.

ARNSTEIN, S.R. 1969. Ladder of Public Participation. *American Institute of Planners Journal*, Vol. 35(4):216-224.

BLUMENFELD, H. 1979. *Metropolis and Beyond*. Toronto, John Wiley. & Sons.

-
- BOND, P. 2004. *Talk Left, Walk Right: South Africa's frustrated Global Reforms*. Pietermaritzburg, KZN Press.
- BOND, P. 2006. *Looting Africa: the economics of exploitation*. Pietermaritzburg, KZN Press, 2006.
- DAVIDOFF, P. 1965. Advocacy and Pluralism. *Journal of the American Institute of Planners*, Vol 31(4):331-338.
- DOOYEWEERD, H. 1953. *A new Critique of Theoretical Thought*. Vol. II. Amsterdam, Uitgeverij H.J. Paris.
- ELLUL, J. 1977. *The Meaning of the City*. Grand Rapids, Michigan, W.B. Eerdmans Publishing Company, 1977.
- FISHMAN, J. 2020. The Fragility of the Liberal Democracies and the Challenge of Totalitarianism. *Jerusalem Issue Briefs*, Vol. 20, No. 17. <https://jcpa.org/article/the-fragility-of-the-liberal-democracies-and-the-challenge-of-totalitarianism/> besoek op 7 Augustus 2020.
- FLYVBJERG, B. 2002. Bringing Power to Planning Research: One researcher's praxis story. *Journal of Planning Education and Research*, Vol. 21:353-366.
- FORESTER, J. 1982. Planning in the Face of Power. *Journal of the American Planning Association*, Vol. 48(1):67-80.
- GLASS, R. 1973. In: A. Faludi: *A Reader in Planning Theory*. Oxford, Pergamon Press (pp 45-68).
- GOUDAPPEL, H.M. 1985. Urbanistics: A way to a new understanding of man's relationship with the environment. *Man-Environment Systems*, Vol. 15(5&6):179-184.
- HALL, P. 1988. *Cities of Tomorrow: an Intellectual History of Urban Planning and Design in the Twentieth Century*. Oxford, Basil Blackwell.
- JACOBS, J. 2004. *Dark Age Ahead*, New York, Random House, 2004
- KALSBEEK, L. 1970. *De Wysbegeerte der Wetsidee*. Amsterdam, Buijten & Schipperheijn.
- KELEMEN, L. 2001. *To Kindle a Soul: Ancient Wisdom for Modern Parents and Teachers*. Nanuet, Feldheim Publishers.
- KLOSTERMAN, R.E. 1978. Foundations for Normative Planning. *American Institute of Planners Journal*, Vol. 44(1):37-46.
- LOPEZ, L. 2017. *Comparing 25-34 year olds now to 25-34 year olds in 1989 is super depressing*. <https://www.businessinsider.in/comparing-25-34-year-olds-now-to-25-34-year-olds-in-1989-is-super-depressing/articleshow/56649981.cms> besoek 17 Mei 2017.
-

- MCQUAIG, L. & BROOKS, N. 2013. *The trouble with Billionaires: How the super-rich high jacked the world (and how we can take it back)*. London, Oneworld Publications.
- MUMFORD, L. 1961. *The city in History*. London, Penguin.
- NIJKAMP, P. 1980a. Waarden en waarheid in de Ruimtelijke Wetenschap. *Radix*, Vol. 6(1):2-19.
- NIJKAMP, P. 1980b. *Herfstijd der vooruitgang*. De vuurbaak, Groningen.
- NIJKAMP, P. & DOUMA, J. 1974. *Het Gelaat van de Aarde*. Groningen, Vuurbaak BV.
- ONYEANI, Y. 2000. *Capitalist Nigger: The Road to Success*. New York, Timbuktu Publish-ers.
- ORWELL, S. & ANGUS, I. (Eds).1970. The Collected Essays, *Journalism and Letters of George Orwell*, Volume IV: In Front of your Nose. Harmondsworth: Penguin.
- OXFAM. 2016. An Economy for the 1%. Oxford, Oxfam GB.
- OXFAM GB. 2017. Oxfam. Just 8 men own same wealth as half the world. <https://www.oxfam.org/en/pressroom/pressreleases/2017-01-16/just-8-men-own-same-wealth-half-world> visited 16 Jan 2017.
- PACKARD, V. 1957. *The Hidden Persuaders*. London, Penguin.
- PACKARD, V. 1960. *The Waste Makers*. Middlesex, Penguin.
- RAPOPORT, A. 1977. *Human Aspects of Urban Form: Towards a Man-Environment Approach to Urban Form and Design*. Oxford, Pergamon Press.
- RIST, G. 1997. *The History of Development from Western Origins to Global Faith*. Londen, Zed Books Ltd, London.
- SCHUURMAN, E. 1977. *Reflections on the Technological Society*. Toronto, Wedge Publishing Foundation.
- STEÏN, J.J. 1989. *Publieke Deelname as 'n Kulturele Determinant in Beplanning binne die Denkkader van die Urbanistiekkonsep*. Bloemfontein, ongepubliseerde PhD-tesis, Departement Stads- en Streekbeplanning, Universiteit van die Oranje Vrystaat.
- STEÏN, J.J. (Ed.), 2011. *Hendrik M. Goudappel: Mobiliteit en Ruimte* (Vol. 1 & 2). Deventer, Goudappel Coffeng.
- STEÏN, J.J. 2015. *Hervorming vir Normatiewe Beplanning: Opstelle oor 'n Christelike Benadering tot Beplanning*. Orania, Prisca Uitgewers.
- SPGB (Socialist Party of Great Britain). 2016. *What causes world poverty?* <https://www.worldsocialism.org/spgb/socialist-standard/1930s/depth->

articles/state/what-causes-world-poverty/yugoslav-wars-myths-realities/education-depth-articles-state-what-causes-world-poverty/ besoek op 15 April 2016).

TCPA (Town and Country Planning Association). 2019. *People, Planning and Power: Guide 11*. London, Town and Country Planning Association.

TERBLANCHE, S. 2014. *Verdeelde Land: Hoe die oorgang Suid-Afrika faal*. Kaapstad, Tafelberg.

VAN DEN BERG, J.H. 1974. *Metabletica*. GF Callenbach BV, Nijkerk.

VAN DEN BERG, J.H. 1977. *Gedane Zaken*. GF Callenbach BV, Nijkerk.

VAN NIEKERK, 2017. Die agt rykes sorg ook vir my. *Volksblad*, 19 Januarie 2017.

VAN RIESSEN. H. 1973. *De maatschappij der toekomst*. The Netherlands, Uitgeverij T Wever, Franeker, 1973.

WALTER, E. 2008. *Cambridge Advanced Learner's Dictionary* (3rd edition). Cambridge, Cambridge University Press.

WORSTALL, T. 2015. It's Not Capitalism That Causes Poverty, It's The Lack Of It, in Forbes Opinion, December 19, 2015 <https://www.forbes.com/sites/timworstall/2015/12/19/its-not-capitalism-that-causes-poverty-its-the-lack-of-it/#108767cc5613> besoek 15 April 2016.